

Begraafplaatsen in De Bilt en Bilthoven (I)

door de Werkgroep Inventarisatie Grafmonumenten, bewerkt door Lo Schneider

De bovengenoemde Werkgroep van onze Historische Kring d'Oude School heeft in mei 1994 en oktober 1995 rapporten uitgebracht met de resultaten van een onderzoek naar begraafplaatsen in De Bilt en Bilthoven en bijzondere grafmonumenten daarop. Dit onderzoek vond plaats in het kader van een provinciaal project op dit gebied. De werkgroep bestond uit Ellen Drees, Hans de Groot (alleen bij het 2de rapport), Jan van der Heijden, Monique Hohberger (alleen bij het 1ste rapport), Shirley Overdulve en Joost Paauw. Van de rapporten zijn slechts 20 exemplaren gemaakt. Ze zijn dus in een beperkte kring verspreid. Gezien de inhoud van de rapporten meent de redactie, dat het aanbeveling verdient de vermelde historische gegevens meer bekendheid te geven. Met toestemming van de Werkgroep geven wij in een aantal afleveringen van ons blad deze gegevens door. Buiten de historische gegevens bevatten de rapporten beschrijvingen van de huidige toestand, bijzondere grafmonumenten, plattegronden etc. Deze zullen bij uitzondering vermeld worden.

De Werkgroep geeft een overzicht getiteld "Begraven in De Bilt".

Op het grondgebied van de gemeente De Bilt zijn vele locaties waar de doden een laatste rustplaats vinden. Meestal op een begraafplaats onder de open hemel, maar in vroeger eeuwen ook in de kloosterkapellen of in de dorpskerk. Hieronder volgt een overzicht van die locaties, zowel van de verdwenen als van de nog bestaande situaties. Tussen haakjes staan de jaren waarin begravingen aldaar plaatsvonden.

Grafheuvels [ca.2000 v.Chr.]

De oudste sporen van graven zijn gevonden ten oosten van het huis Vollenhoven. In 1933 ontdekte men tijdens het afzanden van een weiland een drietal lage grafheuvels, omringd door een greppel. Twee van deze grafheuvels waren ernstig beschadigd, maar een derde bevatte nog urnen van het Drakensteintype. De sporen dateren van ca.2000 jaar voor Christus. Op de plaats van het betreffende weiland bevindt zich nu het verlaagde tracé van de A28, even ten zuiden van de Utrechtseweg

[Monumenteninventarisatie De Bilt, 1983, p.7;

J.W.H.Meijer: Kleine historie van De Bilt, 1995, p.8].

Het lijkt erop dat het grondgebied van de gemeente in de daarop volgende 3000 jaar onbewoond is gebleven. Sporen van bewoning uit deze periode zijn in elk geval niet aangetroffen, ook niet uit de Romeinse tijd.

Kapel klooster Oostbroek [1122-1580]

Rond 1122 werd op het noordelijke deel van het huidige landgoed Oostbroek een Benedictijner klooster gesticht, gewijd aan de maagd Maria en de martelaar St.-Laurentius. De oudste ons bekende vermelding van een begraving aldaar heeft betrekking op de bisschop van Utrecht, Godebald, die in 1127 intrad in het klooster en aldaar op 10 of 11 november 1128 overleed. Hij werd begraven in de kapel van het klooster. Ook abten en andere kloosterlingen zullen in deze kapel begraven zijn. Een fragment van een grafsteen van de in 1541 overleden abt Johan van der Borch werd in de 19e eeuw teruggevonden en wordt in een depot van het Centraal Museum van Utrecht bewaard [Centraal Museum Utrecht: Catalogus van het historisch museum der stad, 1928, nr.1109]. In de kapel van Oostbroek zijn niet alleen religieuzen begraven. In juli 1545 stierf Graaf Willem van Rennenberg, heer van Zuilen en Westbroek. Zijn hart werd begraven in Zuilen, zijn ingewanden in Westbroek en zijn lichaam in het koor van de Oostbroekse kapel [Anthonius Matthaëus: Analacta, 1e deel, 1698, p.179].

In 1580 werden tengevolge van de reformatie de kapel en de andere kloostergebouwen afgebroken.

Kerkhof klooster Oostbroek [1122-1580]

Op het terrein van de abdij Oostbroek is ook een kerkhof in gebruik geweest ten behoeve van lekebroeders en "mindere" kloosterlingen. Mogelijk werd dit kerkhof in de eerste eeuwen van haar bestaan ook gebruikt voor mensen die in het naastgelegen "Bureveld" bouwland van het klooster in leen hadden. Het kerkhof werd in 1334 opnieuw gewijd [Hist.Genootschap, Werken, Nieuwe serie, deel 53, p. 512]. In 1847 en in de zomer van 1848 werden op het landgoed Oostbroek een tweetal 12e-eeuwse tufstenen doodkisten gevonden.

Van de laatste opgraving heeft de hoogleraar N.C.Kist een uitvoerig verslag gepubliceerd [N.C.Kist: Doodkisten van duifsteen, gevonden te Oostbroek, bij de Bildt (in *Nederlandsch archief voor kerkelijke geschiedenis*, deel 8) pp.408-416]. Misschien worden er in de toekomst meer grafresten in de bodem aangetroffen. Er is in het betreffende gebied tot op heden nog betrekkelijk weinig graafwerk verricht.

Kapel Vrouwenklooster [1139?-1585]

De abdij Oostbroek was van oorsprong een dubbelklooster, d.w.z. een klooster waar zowel broeders als zusters woonden. In 1139 of later werd voor de zusters een afzonderlijk klooster gebouwd in de omgeving van het huidige K.N.M.I. en de Kloosterlaan. Lange tijd stond dit Vrouwenklooster met een priorin aan het hoofd onder het betwiste (!) gezag van de abt van het klooster Oostbroek. In de tweede helft van de 14e eeuw werd het Vrouwenklooster tot een zelfstandige abdij verheven. Het Vrouwenklooster werd in 1585 in brand gestoken en vervolgens afgebroken, vijf jaar na de afbraak van Oostbroek. Een grafsteen van de in 1503 overleden abdis Geertruida van Groenestein, afkomstig uit de kapel, wordt in een depot van het Centraal Museum van Utrecht bewaard [Centraal Museum Utrecht: *Catalogus van het historisch museum der stad*, 1928, nr.1108]. Door Van Buchel zijn meerdere teksten en wapens op zerken uit de kapellen van Oostbroek en Vrouwenklooster opgetekend [GAU: Hs. Van Buchel, *Munumenta*, pp.252-255]. In 1966 werden bij de Kloosterlaan funderingsresten van de kapel opgegraven.

Kerkhof Vrouwenklooster [1139?-1652]

Naast de kapel van het Vrouwenklooster lag het kerkhof. Op de bebouwde percelen langs de Kloosterlaan, in de achtertuinen van de huizen aan de Wilhelminalaan en op een deel van het aldaar gelegen volkstuintcomplex worden nog regelmatig stoffelijke resten of sporen van oude graven gevonden. Alles wijst erop dat dit kerkhof intensief in gebruik is geweest. Een deel van het omvangrijke personeel van deze adellijke "jofferen" zal hier een laatste rustplaats hebben gekregen. Hoewel de bevolking van De Bilt tot de St.-Nicolaasparochie te Utrecht behoorde, nemen wij aan dat ook zij hun doden op het kerkhof bij het Vrouwenklooster ter aarde bestelden. Het Vrouwenklooster werd in 1585 afgebroken, maar het kerkhof bleef tot 1652 in gebruik

voor de Biltse bevolking. In dat jaar werd de Dorpskerk gebouwd en het daarnaastgelegen kerkhof aangelegd.

Klooster Vredendaal [ca.1400-1528]

Het klooster Vredendaal werd omstreeks 1400 gesticht door Wermbold van Boskoop. Het stond ten westen van de tegenwoordige Veldzichtstraat. Oppericht als Tertiariissenklooster, ging het na 1413 over naar de orde der reguliere kanunniken van St.-Augustinus. Al voor die overgang had de bisschop toestemming verleend een kapel met een kerkhof te doen wijden. In 1528 werd het door Gelderse ruiters in brand gestoken, waarna stenen van het klooster werden gebruikt voor de bouw van het kasteel Vredenburg in Utrecht. Er is m.b.t. het begraven in dit klooster geen gericht historisch onderzoek verricht. [P.H.Damsté: *Waar stond het klooster Vredendaal?* (in MOU, 1946, pp.7 en 8)]; [E.T.Suir: *Inventaris van het archief van het regulierenklooster Vredendaal buiten Utrecht*, RAU, 1976]

Dorpskerk [1652-1814]

De Nederlands Hervormde kerk aan de Dorpsstraat dateert uit 1652. Direct na de bouw werd de kerk in gebruik genomen om overleden lidmaten te begraven. Een zestiental zerken is bewaard gebleven, zij het dat deze niet meer op de oorspronkelijke plaats liggen. Het oudste jaartal op de stenen is 1652. Hoewel het begraven in de kerk pas op 1 januari 1829 definitief werd verboden, vond de laatste bijzetting plaats in 1814.

Kerkhof Dorpskerk [1652-heden]

Tegelijk met de bouw van de Dorpskerk in 1652 werd het kerkhof aangelegd. Het kerkhof werd in 1900 gesloten verklaard met een uitzonderingsbepaling voor mensen die rechten op bestaande grafkelders of zandgraven konden doen gelden. Van dit uitzonderingsrecht wordt nog steeds zo nu en dan gebruik gemaakt. Hoewel na 1900 vele graven werden geruimd, zijn er op het kerkhof nog 90 grafmonumenten aanwezig.

Jodenkerkhof [1797-1807]

In 1797 werd ten behoeve van de Joodse gemeenschap te Utrecht een Joodse begraafplaats aangelegd op de heide onder het gerecht van Oostbroek en De Bilt. Deze begraafplaats van ca. 100x100 meter was gelegen op de plaats van het huidige winkelcentrum De

Kwinkelier. In 1806 werd op dit kerkhof Betsij Levi begraven, het 1½ jarige dochtertje van Levi Marcus uit Utrecht. Andere begravingen op dit kerkhof zijn niet bekend. Omdat men deze afgelegen begraafplaats niet veilig achtte, werd in 1807 nabij de Rode Brug in Utrecht reeds een tweede -nog bestaande- Joodse begraafplaats aangelegd. De pacht van het terrein op de heide werd echter niet opgezegd. In 1864 werd de erfpachtcanon zelfs afgekocht, waarmee de Joodse gemeente eigenaresse van de grond werd. In 1920 werd het terrein verkocht aan de gemeente De Bilt. De gemeente verplichtte zich het terrein 60 cm af te graven en deze "gewijde" grond te bergen in de westelijke hoek van het terrein. Dit stukje van 10x10 meter zou buiten de koop blijven. Een simpele rekensom leert echter dat als je een terrein van 100x100 meter tot een diepte van 60 cm afgraaft en de vrijgekomen grond deponert op een plaats van 10x10 meter er een berg ontstaat van aanzienlijke hoogte. Hoe dan ook, de betreffende plek werd door de gemeente omgeven door een hek, dat behouden bleef tot aan de bouw van de Kwinkelier [P.H.Damsté: Uit het verleden van De Bilt, pp.108-119].

Kerkhof bij de St.-Michaëlkerk [1894/5-heden]

De St.-Michaëlparochie dateert uit 1894. Op 1 maart van dat jaar werd de neogotische kerk in gebruik genomen, naar een ontwerp van de architect Alfred Tepe. Achter de kerk werd ten behoeve van de parochianen een klein kerkhof aangelegd, dat in 1894 of begin 1895 gereed kwam.

Algemene begraafplaats 1900-heden]

In 1900 kocht de gemeente van W.Bieshaar een weiland voor de aanleg van een gemeentelijke begraafplaats. Deze begraafplaats, gelegen nabij de 1e Brandenburgerweg werd in september 1900 in gebruik genomen. De begraafplaats is in de loop der jaren enkele malen vergroot.

Kerkhof bij de Onze-Lieve-Vrouwe-kerk [1923-heden]

Op 1 april 1923 werd in het snelgroeijende Bilthoven de parochie "Onze Lieve Vrouwe van Altijddurende Bijstand" opgericht. In 1925 begon de bouw van de parochiekerk en de pastorie naar een ontwerp van H.Kroes & Zn. De plechtige consecratie van de kerk vond

plaats op 11 mei 1926. In 1923 -twee jaar voordat de bouw van de kerk begon- werd vergunning afgegeven voor de aanleg van een klein kerkhof ten behoeve van de parochianen. Later werd het kerkhof in noordoostelijke richting uitgebreid.

Kerkhof bij het fraterhuis St.-Jozef [1932-heden]

In 1926 kocht de congregatie van de fraters van Utrecht een terrein van 13 hectare, dat voorheen deel had uitgemaakt van de veehouderij "De Blaauwe Schorteldoek". Doel van aankoop was de bouw van een r.-k. kweekschool. Het terrein, omsloten door de Kroostweg, de Noordweg en de Schorteldoeksesteeg, lag/licht op het grondgebied van de gemeenten Zeist en De Bilt. De St.-Gregoriusstichting te Utrecht had aanvankelijk veel moeite de benodigde bouwvergunningen te verkrijgen. Pas in 1931/32 kon de bouw van de kweekschool worden gerealiseerd, naar een ontwerp van architect Willem Arnoldus Maas. Een kapel maakte deel uit van het complex [R.P.M. Rhoen, De Zeister wandschilderingen van Charles Eyck en zijn verblijf in Zeist, 1991].

Het gebouwencomplex werd in 1969 verkocht aan de bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen (B.V.G.). Twee jaar later verlieten de fraters het gebouw. Aan de Schorteldoeksesteeg werd het nieuwe fraterhuis St.-Jozef gebouwd met kapel.

Begin 1932 werd door de St.-Gregoriusstichting een aanvraag ingediend voor de aanleg van een kleine begraafplaats met een vierkante plattegrond. In april 1932 werd de vergunning verleend [GAB: class.nr.1.776.112, map 112]. De begraafplaats is nog steeds als r.-k. kerkhof in gebruik. Het ligt slechts voor een klein deel op Bilts grondgebied. Dit kerkhof is niet geïnventariseerd door de hiervoor genoemde Werkgroep.

Begraafplaats "Den en Rust" [1935-heden]

In 1935 nam F.B.Tap het initiatief tot de aanleg van een grote algemene begraafplaats in de bossen nabij de Frans Halslaan. Op 4 juli 1936 werd de eerste steen gelegd voor de bouw van een aula annex dienstgebouw en dienstwoning. Nadien zijn verschillende uitbreidingen van begraafplaats en gebouwen gerealiseerd, waaronder een crematorium. De familie Tap speelt nog steeds een bepalende rol

in de B.V. "Den en Rust". Het is één van de grootste particuliere begraafplaatsen van ons land.

Kerkhof "Berg en Bosch" [1937-1971]

In 1932/33 werd nabij de Gezichtslaan in Bilthoven in opdracht van de r.-k. instelling Herwonnen Levenskracht een groot gebouwen-complex gebouwd in het kader van de bestrijding van de tuberculose. De architecten van dit Sanatorium *Berg en Bosch* waren Koldewey en Van Moorsel, terwijl tuinarchitect Otto Schultz de parkaanleg voor zijn rekening nam. De patiënten werden verpleegd door de zusters Dominicanessen. Een deel van de zusters woonde op het terrein in het Zuster-huis, ook wel "Het Klooster" genoemd. In 1937 werd ten behoeve van de op Berg en Bosch wonende of verpleegde zusters een klein kerkhof aangelegd aan de rand van het bos achter de kapel. Het kerkhof met vierkante plattegrond kreeg een omheining van gegal-vaniseerd harmonicagaas van 1.20 meter hoog. Aan de buitenzijde kwam beplanting van o.m. fijnsparran en taxus [GAB: class.nr.1.776.112, map 113].

Het Sanatorium verloor rond 1970 haar r.-k. signatuur en werd een algemeen ziekenhuis. In 1971 werd de begraafplaats opgeheven en werden de stoffelijke resten naar elders overgebracht. De plaats waar het kerkhof heeft gelegen is nog goed zichtbaar in het terrein.

Begraafplaats "De Pan" [plan 1949]

Dat vele lezers nooit van deze begraafplaats hebben gehoord is niet verwonderlijk. De begraafplaats is nimmer aangelegd. Op 21 oktober 1949 werd bij de gemeente vergunning aangevraagd voor de aanleg van een begraafplaats in het bosgebied "De Pan" nabij de Amersfoortseweg. Aanvrager was de Stichting r.-k. Begraafplaatsen, Prinsesselaan 2 te Utrecht. De begraafplaats in Utrecht werd voor de katholieke bevolking veel te klein en men had het plan opgevat een r.-k. begraafplaats aan te leggen t.b.v de gehele streek rond Utrecht, Zeist enz. De aanvraag had betrekking op een terrein van maar liefst 40 hectare! De gemeente aarzelde echter haar medewerking te verlenen. Het gebied maakte deel uit van een groot boscomplex: "een aan natuurschoon zeer rijk terrein, dat als recreatiegebied van groot belang is". Na briefwisseling en gesprekken tussen tal van

overheidsorganen, particuliere instellingen en advocaten werden de plannen ingetrokken [GAB: class.nr.1.776.112, map 113].

Grafkelder [1826?-onbekend]

In de bossen ten noorden van de Maartensdijkseweg aan de Koekoeklaan aldaar (niet te verwarren met de Koekoeklaan omgeving Kwinkelier) bevindt zich de particuliere grafkelder van de familie Eyck van Zuylichem.

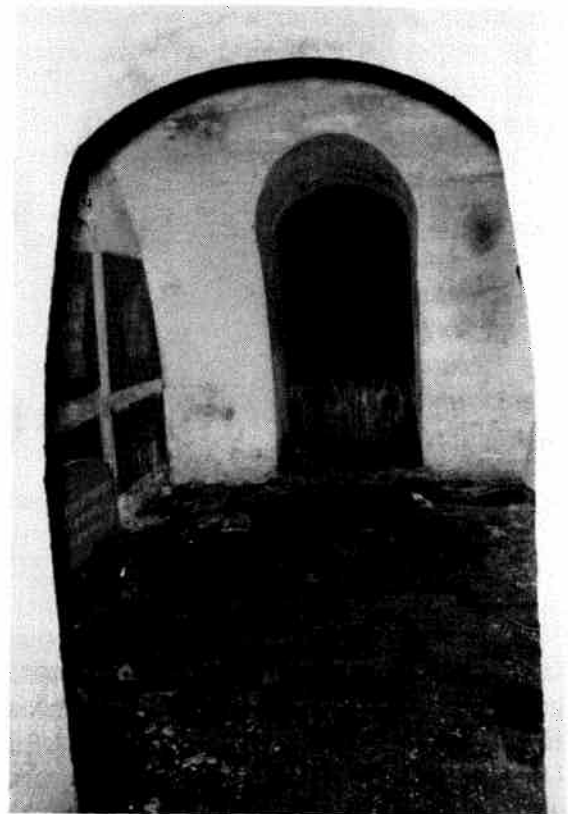
Particuliere grafkoepel van de familie Eyck van Zuylichem aan de Koekoeklaan (eens bewoners van huize "Eyckenstein" aan de Maartensdijkseweg in de gemeente Maartensdijk)

De familie Eyck van Zuylichem heeft een periode gewoond in het huis Eyckenstein te Maartensdijk. De grafkelder ligt echter op Bilts gebied. Een toegangshek bestaat uit een dubbel spijlenhek tussen twee gemetselde en bepleisterde pilasters.

De oorspronkelijke korte oprijlaan is onbegaanbaar door overwoekering van rodoendrons. De grafkelder is een koepel van zwaar muurwerk, geheel afgedekt met grond en begroeid o.m. met een aantal zware beuken en eiken. De toegang tot de kelder is afgesloten met een dikke, zware betonplaat. Aan de binnenzijde is een ruimte van ca. 5x5 meter verdeeld in twee compartimenten met tongewelf die worden gescheiden door een muur met toegangsboog. De keldervloer ligt ongeveer 1 meter beneden het maaiveld. De ruimte binnen is zo hoog, dat je er gemakkelijk kunt staan. Elk compartiment heeft 8 nissen voor kisten (3+3+2) met een diepte van 2,25 m. De kelder zou in 1826 gebouwd zijn. Het is de enige particuliere grafkelder in onze gemeente.

Bij het betreden van de kelder in november 1975 bevatte het achterste compartiment drie memoriestenen en het voorste zeven plus een staande steen van afwijkend formaat.

In volgende nummers van De Biltse Grift willen wij uitvoerig terugkomen op de kerkhoven bij de Dorpskerk, de St.-Michaëlskerk en de Onze-Lieve-Vrouwe-kerk alsmede op de Algemene begraafplaats en de begraafplaats "Den en Rust".

Interieurfoto particuliere grafkoepel van de familie Eyck van Zuylichem

---

"St. Theresia van Lisieux-school"

door Hans de Groot

Een warme zomerdag in 1923. De eenzame wandelaar zet zijn hoed af en veegt zich het bezwete voorhoofd af. Een golvend landschap strekt zich voor hem uit. Een gebied met oplichtende zandverstuivingen, met paarse plekken bloeiende heide en lage dennenbosjes. In de verte waaiert een rookpluim langzaam in flarden uiteen tegen de helblauwe lucht. Een schril gefluit verscheurt de stilte. Dan zakt het geluid van het treintje langzaam weg en valt de rust opnieuw over het landschap. Genietend loopt de wandelaar door het zand en slaat met zijn wandelstok een dennenappel weg.

Achter hem verdwijnt de Haydnlaan. Daarmee ook de eenzame villa, die sinds

kort wordt gebruikt als noodkerk van de pas opgerichte parochie Onze Lieve Vrouw van Altijddurende Bijstand. Daardoor ontgaat het de wandelaar, dat vanuit die villa nog iemand zijn blik over het landschap laat gaan. Het is pastoor Anton T.G.Hamers, die in zijn gedachten een kerk, een pastorie en een school ziet oprijzen uit het landschap.

Begin twintiger jaren is de gestadige groei van het aantal rooms-katholieke gezinnen in "De Bildt", Den Dolder, Bilthoven, Maartensdijk en Hollandsche Rading voor het aartsbisdom Utrecht aanleiding na te denken over een nieuwe parochie.